

UITVOERINGSAGENDA RIJKE GROENBLAUWE LEEFOMGEVING Intensiveringen 2019

provincie **HOLLAND**
ZUID

December 2018

Voorwoord

Zuid-Holland staat onder druk. Grote veranderingen, zoals die van ons klimaat, de bodemdaling, verstedelijking en de energietransitie hebben een enorme impact op de leefbaarheid van deze prachtige provincie. Willen we deze opgaven allemaal sectoraal ontwerpen, dan hebben we misschien wel vier keer de oppervlakte van Zuid-Holland nodig.

Door ze integraal aan te pakken gebruikt de uitvoeringsagenda deze transitie als vliegwiel om onze groenblauwe leefomgeving te versterken en leefbaar te houden. Want, we krijgen maar één kans om Zuid-Holland ook voor de volgende generatie een mooie thuisbasis te maken.

We zetten ons in om zo'n 240.000 nieuwe woningen te realiseren voor een belangrijk deel in de steden, maar dan wel op een klimaatbestendige en gezonde manier. Zo blijft Zuid-Holland leefbaar voor mens én dier.

Voor de landbouw en de natuur vormt de klimaatverandering een grote bedreiging. Maar laten we dit juist zien als een uitdaging om samen met onze partners te verkennen hoe we onze water-, eco- en voedselsystemen klimaatbestendig maken. We smeden nieuwe coalities met partners. Alleen door samen aan en door te pakken worden de ambities van de rijke groenblauwe leefomgeving verwezenlijkt.

En als ik zie wat we de afgelopen acht jaar allemaal al met elkaar tot stand hebben gebracht, dan heb ik er alle vertrouwen in dat wij samen deze uitdaging aan willen en kunnen gaan om het tot een succes te brengen.

Neem jij samen met ons deze groenblauwe handschoen op?

Han Weber

Inhoudsopgave

Voorwoord

1	Zuid-Holland: een delta onder druk	1
2	Uitvoeringsagenda 2019	4
2.1	Verduurzamen landbouw	
2.2	Transitie naar een groen en waterrijk stedelijk landschap en infrastructuur	
2.3	Aantrekkelijk en gezond verbinden in een waterrijk Zuid-Holland	
2.4	NatuurRijk Zuid-Holland	
3	Realisatiestrategie	9
4	Datagedreven en doelgericht samenwerken	13
5	Instrumenten opgabegericht inzetten	17
5.1	Bestuurlijk samenwerken en communiceren	
5.2	Juridische kaders stellen, toezicht houden en handhaven	
5.3	Financieren, inclusief beheer	
	Bijlage uitvoeringsagenda RGBL	
	• met een inhoudelijke toelichting op de prioriteiten	
	• met een toelichting op de doorlopende inzet van PZH	
	• met een doorkijk in een ambitieagenda	

1 Zuid-Holland: een delta onder druk

De grootschalige transities in Zuid-Holland

De aankomende jaren vinden er grootschalige transities plaats die een grote impact zullen hebben op de ruimtelijke kwaliteit, de watersystemen, de natuur en het landbouwkundige en recreatieve gebruik van het landschap. Deze transities vormen de urgentie van de uitvoeringsagenda Rijke Groenblauwe Leefomgeving (RGL):

- **Meer mensen en woningen**

De bevolking in Zuid-Holland neemt toe. Dat vereist ongeveer 240.000 nieuwe woningen voor 2040 in Zuid-Holland. Dit half miljoen extra inwoners gaan ook werken en reizen. Daarmee neemt de druk op de ruimte en de infrastructuur verder toe. Het ontbreken van voldoende groen en water van goede kwaliteit in steden staat een gezonde leefstijl in de weg.

- **Vermindering CO₂-uitstoot**

Conform de afspraken in het Klimaatakkoord, moeten we in 2030 de CO₂-uitstoot met 49% terug dringen, om de opwarming van de aarde te beperken tot een temperatuurstijging van 2 °C. Daarvoor nemen we diverse maatregelen:

- Een energietransitie, waarbij we in 2020 minimaal 9% van de energieconsumptie in Zuid-Holland duurzaam opwekken.
- De uitstoot van broeikasgassen verminderen door verduurzamen van landbouw- en voedselsystemen o.m. door innovaties voor een concurrerende agrofoodsector.

De verwachting is dat deze opgave voor 2030 vele male groter zal worden naar aanleiding van het Klimaatakkoord.

- **Klimaatadaptatie**

De klimaatverandering zal in het waterrijke Zuid-Holland voelbaar zijn door de zeespiegelrijzing, extreem weer, wateroverlast, droogte, hittestress, verzilting en hogere temperaturen. Deze gevolgen vereisen aanpassingen in het watersysteem, de waterbergende functie van gebieden en de inrichting van:

- Steden.
- Het landelijk gebied.
- De waterkeringen van de kust, de delta en de rivieren.

- **De bodemdaling**

75% van de provinciale bodems daalt. Dit vraagt vooral in de steden en dorpen in de veenweidegebieden om ingrijpende maatregelen die vergaande consequenties hebben voor de polders waar ze deel van uitmaken. De maatschappelijke kosten zijn tot 2050 op 22 mld. geraamd.

- **Zuiniger omgaan met grondstoffen**

Om verspilling van grondstoffen en uitputting van de bodems te voorkomen willen we naar een circulaire economie en landbouw. In 2030 willen we 50% minder primaire grondstoffen gebruiken. In 2050 is het grondstofverbruik grotendeels circulair. De emissies van stikstof, fosfaat en het gebruik van bestrijdingsmiddelen zijn naar een acceptabel niveau teruggebracht, zowel in het water als in de lucht (PAS en KRW).

- **Meer biodiversiteit en biomassa aan insecten**

Het gaat slecht met de biodiversiteit; het Zuid-Hollandse landschap staat onder grote druk. De natuur gaat achteruit door vooral de intensieve landbouw, verstedelijking en de gevolgen van stikstofdepositie. Bijzondere soorten, zoals weidevogels, verdwijnen. Insecten, zoals bijen en vlinders, sterven uit. We zetten alles op alles om deze afname te keren. Vooral buiten de natuurgebieden neemt de biodiversiteit fors af. Daarom is extra inzet nodig voor de landbouwgebieden, de bermen, de recreatiegebieden en de steden.

Zuid-Holland is koploper vestigingsklimaat werelddelta's

De Zuid-Hollandse kenniseconomie is bij uitstek in staat om de transitie op een slimme en integrale manier aan te pakken. Geen enkele andere Delta in de wereld beschikt namelijk over de som van:

- Zo veel hoogwaardige kennisinstellingen.
- De grote innovatiekracht van het bedrijfsleven.
- Een efficiënt wereldwijd distributienetwerk.
- Een enorme hoeveelheid participerende organisaties en inwoners.
- Een betrouwbare overheid die van aanpakken weet.

Met de integrale omgevingsvisie van Zuid-Holland zijn zes richtinggevende ambities gekozen. De zes ambities staan niet op zichzelf; ze zijn geworteld in de historie, ligging en de economische structuur van Zuid-Holland en ze zijn gekoppeld aan de strategische uitdagingen van deze regio. Door in te zetten op deze ambities dragen we bij aan het sterker maken van Zuid-Holland. De ambitie 'gezonde en aantrekkelijke leefomgeving' is een van deze ambities. De veranderingen waar Zuid-Holland voor staat, vragen om een nieuwe vormgeving van de relatie tussen de samenleving, de economie en de natuur. Dit levert spanningen en dilemma's op die naar voren komen in specifieke opgaven. In de verdere uitwerking van het omgevingsbeleid, gaan we de opgaven in concrete programma's integraal en gebiedsgericht uitwerken. Dit doen we voor de groenblauwe thema's via de Uitvoeringsagenda RGBL.

De ambitie van een gezonde en aantrekkelijke leefomgeving als integraal onderdeel van de omgevingsvisie is verder uitgewerkt in de visie RGBL. Onze partners delen de ambitie om een groenblauwe leefomgeving te bouwen, die tot de één van rijkste van het Europa behoort. Een gezonde en rijke groenblauwe leefomgeving draagt immers fors bij aan het vestigingsklimaat en het aantrekken en vasthouden van kenniswerkers. De visie RGBL heeft een tijdshorizon van 2050 en berust op vijf pijlers:

1. Gezonde leefomgeving voor mens en natuur.
2. Groenblauw in en om de stad.
3. Landschap en duurzame landbouw.
4. Beheren, ontwikkelen en beschermen.
5. Beleven en genieten van de leefomgeving.

Hoe de agenda RGBL bijdraagt aan de transitie

De provincie wil met de maatschappelijke partners de eerder beschreven grote transitie zodanig vorm geven dat deze integraal bijdragen aan onder meer de rijke groenblauwe leefomgeving van Zuid-Holland. Dat betekent dat we de komende vijf jaar met de partners de

best mogelijke scenario's en oplossingen ontwerpen, die én bijdragen aan de transitie én de groenblauwe kwaliteiten zoals deze in de visie RGBL staan beschreven ten goede komen. We kunnen echter niet alles tegelijk aanpakken en gaan ons dus focussen, zodat we de meeste winst verwachten te pakken. De agenda RGBL heeft daarom een keus gemaakt voor vier strategische opgaven. De agenda dient ervoor om de transitiepartners richting te geven en te ondersteunen bij het verkennen van een integrale oplossing met meerwaarde voor een rijke groenblauwe leefomgeving. Met de volgende strategische opgaven verwachten we deze maatschappelijke meerwaarde voor de transitie te bereiken:

1. Verduurzamen landbouw

Een meer duurzame landbouw zal fors bijdragen aan de genoemde transitie. De agrarische sector en de voedselketens staan daarmee voor een grote verandering die ook ingrijpende gevolgen heeft voor het sociaal-economisch functioneren in de gebieden. Deze verandering kan, mits goed uitgevoerd, een grote bijdrage leveren aan het vergroten van de biodiversiteit en de biomassa aan insecten. Het draagt positief bij aan klimaatadaptatie, gezonde leefomgeving, circulaire economie. Ook kan het recreatieve en toeristische medegebruik een bron van nieuwe inkomsten zijn.

2. Transitie naar een groen en waterrijk stedelijk landschap en infrastructuur

Laat de bouw van circa 240.000 nieuwe woningen bijdragen aan een gezonde en aantrekkelijke leefomgeving waar het goed wonen en werken is, met toegang tot hoogwaardig groen, erfgoed en water. Elke ontwikkeling in een gebied of infrastructuure verbinding is een aanleiding om de groenblauwe kwaliteit te vergroten.

3. Aantrekkelijk en gezond verbinden in een waterrijk Zuid-Holland

Zuid-Holland is een aantrekkelijke provincie met een grote diversiteit aan landschappen. Ambitie is de klimaatmaatregelen en stedelijke transformaties in stadsranden met visie te ontwerpen, zodat de groene en waterrijke structuren meer met elkaar worden verbonden en daarmee een toeristisch en recreatief aantrekkelijk aanbod ontstaat.

4. NatuurRijk Zuid-Holland

Met de NNN en de Natura 2000 gebieden is de afgelopen 25 jaar een mooie stap gezet naar het remmen van de achteruitgang. De dynamische natuur in de delta en de duinen kan echter robuuster en klimaatadaptief worden, zodat het tegen een stootje kan. Soms vraagt dat een ander beheer, soms een kans pakken voor meer biodiversiteit, zoals bij de opening in de Brouwersdam.

Daarnaast is de grootste winst voor biodiversiteit te boeken in steden en landbouwgebieden. Met natuurinclusief ontwerpen in deze gebieden kan de biodiversiteit toenemen en tegelijkertijd het draagvlak en de maatschappelijke meerwaarde worden vergroot. Dit vereist van bouwers, industrie, landbouw en ontwerpers meer natuurinclusief werken.

Ondertussen werken we verder aan eerder afgesproken doelen, zoals de realisatie van het Natuurnetwerk Nederland, het verbeteren van het recreatief systeem en het bewaken van de waterveiligheid en de waterkwaliteit. Kortom, we zien de grote transitie als een vliegwiel om hoogwaardige en integrale oplossingen te vinden voor een betere leefomgevingskwaliteit met meer biodiversiteit en recreatief medegebruik.

2 Uitvoeringsagenda 2019

In deze eerste Uitvoeringsagenda 2019 stellen we prioriteiten vast voor een volgende stap om de ambities van de visie RGBL te realiseren. Deze prioriteiten hebben we bepaald op basis van het effect op de ambities en de energie bij onze partners.

Deze keuzes voor 2019 bewegen zich binnen de bestaande financiële kaders van het programma Groen, Waterrijk en Schoon en de begroting. We nodigen onze partners uit zich met ons te richten op de volgende vier hoofdpogaven:

1. Verduurzamen landbouw
2. Transitie naar een groen en waterrijk stedelijk landschap en infrastructuur
3. Aantrekkelijk en gezond verbinden in een waterrijk Zuid-Holland
4. NatuurRijk Zuid-Holland

De urgentie van de grote transities, zoals die van verstedelijking, energietransitie, klimaatopgave en zuinig omgaan met grondstoffen, is zo hoog, dat we al in 2019 hierop krachtig willen anticiperen. We willen vaart maken en gaan in 2019 de huidige uitvoeringsstrategie meer toespitsen op de vier hoofdpogaven in deze agenda.

In 2019 bereiden we ons zo met onze partners optimaal voor om snel en adequaat mee te werken aan de grote transities en ze inclusief te laten bijdragen aan een gezonde en biodiverse leefomgeving.

En vanzelfsprekend zetten we voort waar de inzet van de provincie met de partners nu al bijdraagt aan deze opgaven en de wettelijke verplichtingen (zie bijlagen). In het onderstaande uitvoeringsschema staan de concrete resultaten voor 2019 samengevat weergegeven. De kosten hiervan zullen zich binnen de bestaande financiële kaders bewegen.

In de bijlage bij deze uitvoeringsagenda:

- worden deze opgaven inhoudelijk toegelicht en gespecificeerd.
- staat de doorlopende inzet nader omschreven.
- geven we een doorkijk met een ambitieagenda vanaf 2020.

Intensiveren	Nieuw resultaat	k€ Indicatief
 1. Verduurzamen landbouw		1.100
a) Reductie broeikasgassen uit veenweide conform afspraken in Klimaatakkoorden (i.r.t. bodemdaling).	Gebieden in beeld brengen met de meeste potentie voor CO2-reductie mede op basis van het watersysteem. En kansen benutten voor nieuwe (agrarische) bedrijfssystemen op natte veenbodem, en/of door koppeling met andere opgaven zoals waterberging, biodiversiteit en energietransitie. De effectiviteit van onderwater- en	250
b) Uitvoering geven aan Nationaal Grondstoffenakkoord om in 2050 de transitie naar 100% circulair (w.o. landbouw) te hebben gemaakt. Onderdeel provinciaal programma Circulair Zuid-Holland.	Uitvoeringsplannen naar een circulaire landbouw (w.o. de omschakeling naar een duurzaam modern gemengd bedrijf met nieuwe verdienmodellen voor o.m. energie, toerisme en natuur). Dit doen we vanzelfsprekend samen met de sector .	250
c) Meer biodiversiteit, biomassa aan insecten en verbindingen.	Startklaar plan voor vergroten van de onderling verbonden biodiversiteit en biomassa aan insecten in het landelijk	200
d) Ontwerp energielandschappen aangrijpen als kans voor een duurzame landbouw en kwaliteit landschap.	Eerste ontwerpen voor kansrijke locaties uitgewerkt.	200
e) Een vitale regionale economie door in te zetten op een modern gemengd landbouwbedrijf.	Concrete acties met de sector uitvoeringsgereed.	200

Huidige inzet: Met groene cirkels, 34 proeftuinen, voedsel families, gebiedsprogramma's en andere innovaties faciliteren we de koplopers in de transitie van de landbouw. Daarnaast zetten we onverminderd de inzet voort om de boerenlandvogels op peil te houden.

Intensiveren	Nieuw resultaat	k€ Indicatief
--------------	-----------------	---------------

2. Transitie naar een groen en waterrijk stedelijk landschap en infrastructuur

5.000

a)	Groen, biodiversiteit, klimaat en water maken integraal onderdeel uit van binnenstedelijke transitie.	Scorekaart met criteria voor een gezonde stedelijke leefomgeving.	500
b)	Drie pilots voor kansrijke verstedelijkingslocaties met meer groenverbindingen – water – klimaat – biodiversiteit uitvoeringsgereed.	Westelijke Oude Rijnzone t.w. Katwijk – Leiden Bio Science Park Getijdepark t.w. Nw. Waterweg – Drechtsteden Schiezone, t.w. Rotterdam - Delft	500
c)	Gebiedskwaliteit voor biodiversiteit, erfgoed en recreatie vergroten bij infrastructurele projecten door investeren en herinrichten	Waaronder: Provinciale infra Groene Cirkel “Groene Boog” Rotterdam A 16 Robuust fietsnetwerk Metropoolregio	4.000
(uit IODS)

Huidige inzet: met groenparticipatieprogramma's, groenblauwe schoolpleinen en groene bedrijfsterreinen hebben we een eerste bescheiden impulsprogramma's voor de stad gestart.

3. Aantrekkelijk en gezond verbinden in een waterrijk Zuid-Holland

850

a)	Dijkenperspectief en klimaatbestendige watersystemen.	Een integraal perspectief op dijken en watersystemen om de cultuurhistorie, biodiversiteit, klimaatadaptatie en recreatief gebruik te combineren met de waterveiligheid.	200
b)	Kansrijke verbindingen in eerste instantie focussen op de verstedelijkingslocaties (zie 2b).	Planvorming gereed (zie 2b). Westelijke Oude Rijnzone Getijdepark XL Schiezone	Zie 2b
c)	Routebureau in oprichting.	De kwaliteit en omvang van het routenetwerk in Zuid-Holland is geborgd.	150
d)	Water DNA van Zuid-Holland versterken.	Een impulsprogramma voor waterrecreatie en natuur is gestart voor Midden Holland, Hollandse Plassen en Hof van Delfland	500

Huidige inzet: Het in de benen helpen van twee Nationale Parken heeft prioriteit. Daarnaast zetten we het stimuleringsprogramma ruitpaden voort. Het beschermen en beleven van het erfgoed zetten we voort. Het terugtreden van de provincie uit recreatiegebieden is financieel vrijwel afgerond. We blijven deelnemen aan toeristische impulsprogramma's. De rol van vrijwilligers en civil science blijven we faciliteren.

Intensiveren	Nieuw resultaat	k€ Indicatief
--------------	-----------------	---------------

4. NatuurRijk Zuid Holland

1.350

a) Basiskwaliteit op orde.	Voor boerenlandvogels, bijen, vlinders en andere insecten staan uitvoeringsplannen gereed, voor onderling (fijnmazig) verbonden gebieden.	750
b) Robuuste biodiversiteit door meer dynamiek in kust, duinen en delta.	Met partners, w.o. LNV, I&W, RWS en de regionale waterbeheerders een klimaatbestendige visie ontwikkelen door een integrale water- en ecosysteembenadering van verbonden gebieden.	500
c) Biodiversiteit in de stad en het landelijke gebied (zie 1&2).	Zie 1 en 2	
d) Locaties voor nieuwe waterwinning juridisch beschermen in combinatie met functieverandering naar natuur.	Plan van aanpak beschermen nieuwe waterwingebieden gereed.	100

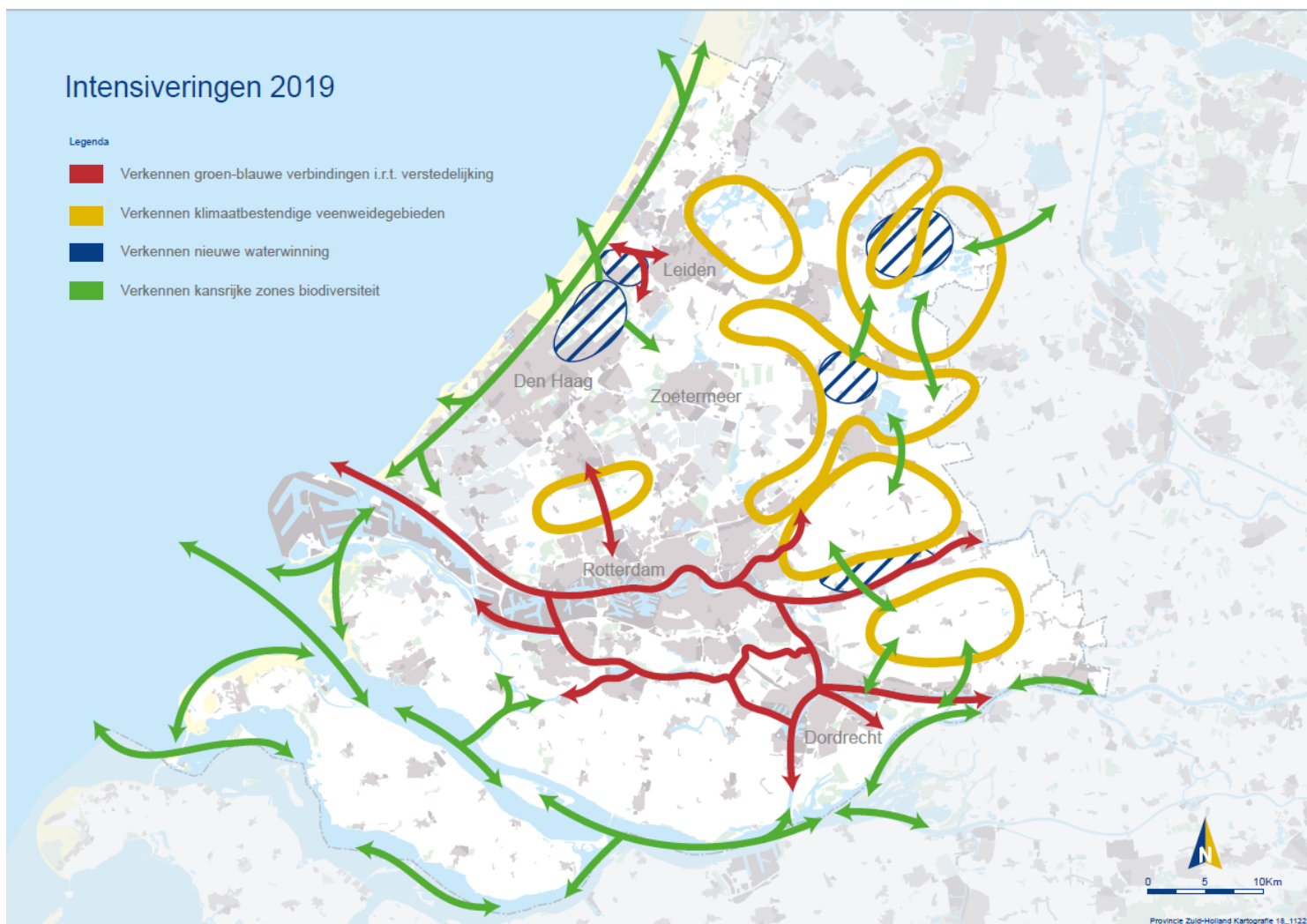
Huidige inzet: we werken onverminderd door aan o.a. de doelen N2000, versneld uitvoeren NNN, boerenlandvogels, KRW, de PAS en adequaat toezicht, handhaving en beheer. Het onlangs gestarte programma Icoonsoorten zetten we voort. Om de co-creatie voor meer biodiversiteit met fysieke ingrepen in Zuid-Holland (woningen, wegen en in het watersysteem) te benutten, zetten we de samenwerking met bedrijven en kennisinstellingen voort.

Overige activiteiten	1.050
1. Meten is weten: a) Meetlat Groenblauwendement. b) Dashboard 'De staat van het Zuid-Hollands groenblauw 2018 – 2050. c) Kennisagenda met externe (kennis)partners. Digitaal samenwerkingsplatform en interactieve kaart	200
2. Instrumentenmix: a) Opgavegericht inzetten financiële middelen. b) Meer gebruik maken van juridische instrumenten van anderen (bijv. de verordening ruimtelijke kwaliteit). Inzet en competenties PZH/W&G	150
3. Proces, communicatie, promotie en organisatie Uitvoeringsagenda	700

Intensiveringen 2019

Legenda

- Verkennen groen-blauwe verbindingen i.r.t. verstedelijking
- Verkennen klimaatbestendige veenweidegebieden
- Verkennen nieuwe waterwinning
- Verkennen kansrijke zones biodiversiteit

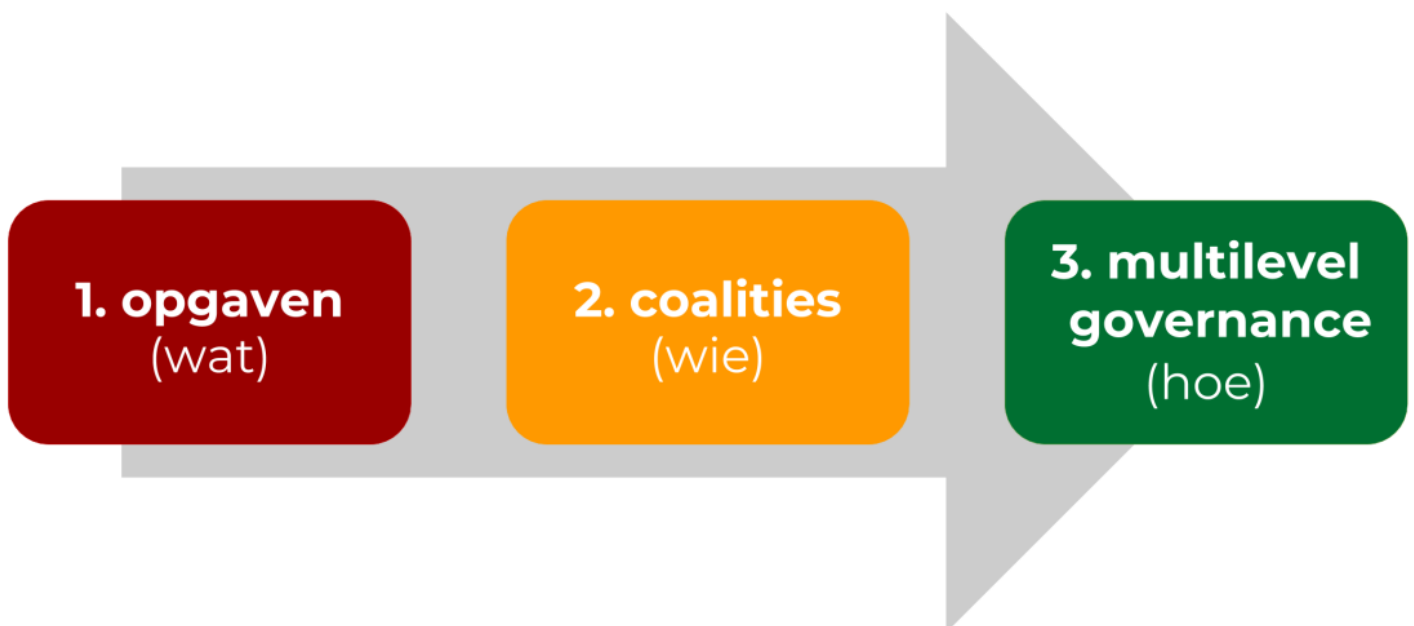
3 Realisatiestrategie

Samenwerken in coalities

Opgavegericht werken is de norm. Dit is steeds meer het uitgangspunt in de werkwijze van PZH en onze partners. Met andere woorden, niet de vastgestelde sectorale taak en bijbehorende systemen in de organisatie staan meer voorop. We werken primair vanuit de maatschappelijke opgaven die we met onze partners hebben bepaald. En zoeken vervolgens de beste manier van organiseren en sturen daarbij. Wat wij en onze partners concreet doen en hoe we dat samen aanpakken, hangt dus af van de strategische opgave en welk vitaal netwerk voldoende realisatiekracht kan genereren. Bij het stellen van prioriteiten laten we twee criteria zwaar wegen:

- De impact op de doelen en mijlpalen uit de opgaven.
- De energie bij partners om hieraan mee te werken

De strategische agenda legitimeert de provincie om als één van de partners scherpe keuzen te maken over onze inzet en op die manier te focussen op coalities waar we tot een meetbare meerwaarde komen voor de vier hoofdopgaven.

1. opgaven (wat)

De vier maatschappelijk opgaven in de uitvoeringsagenda zijn het vertrekpunt. Een heldere, ambitieuze en realistische focus met SMART doelen en mijlpalen.

In de uitvoeringsagenda RGBL zijn deze opgaven uitgewerkt.

2. coalities (wie)

Vervolgens zoeken we partners die willen bouwen aan vitale coalities om de gestelde opgaven, wanneer mogelijk gecombineerd met opgaven op andere thema's, aan te pakken. De opgaven zijn daarmee leidend en legitimeren de inzet van de provincie.

- Het begint met het verkennen welke netwerken/partners/stakeholders het verschil kunnen maken en welke rol zij willen vervullen. Bijvoorbeeld: toestemmer, financier, kennishouder, katalysator, organisator, verbinder, etc. Nieuwe netwerken kunnen dan ontstaan, zoals die van de Groene Cirkels, Klimaatconvenant, samenwerking met Royal FrieslandCampina of Akkoord Nationale Parken.
- Daarbij ook zoeken naar een passend schaalniveau (landelijk, provinciaal, bovenregionaal, regionaal, bovenlokaal) waarop we met partners opgaven aanpakken. De klimaatopgave in een stad vraagt om andere coalities dan de CO₂-reductie in het veenweidegebied.
- De Provincie Zuid-Holland richt haar inzet op de meest vitale coalities. We willen voldoende realisatiekracht om de opgaven aan te pakken.
- Sommige coalities zijn generiek of themagericht, andere zijn meer gebiedsgericht. Elk gebied kent immers zijn eigen problematiek en prioriteiten. In de gebiedsagenda willen we de ambitie van de regionale partners samen laten komen met de provinciale ambities. De gebiedsagenda vormt tevens het vertrekpunt voor onder meer de landschapstafels, erfgoedtafels, Nationale Parken, groenblauwe city deals en Groene Cirkels om met een concreet bod te komen.

3. multilevel governance (hoe)

Tot slot bepalen de coalities wat de meest effectieve governance is. Met andere woorden: aan welke tafel regel je dat? Hierbij benutten we uiteraard bestaande overlegstructuren die RGBL opgaven willen adopteren.

De manier waarop de coalitiepartners (waarvan de Provincie Zuid-Holland er één is) de samenwerking structureren, wordt bepaald door onder meer:

- Invloed (eigenaarschap of ketenpartner)
- Bevoegdheden (wettelijke taken en politieke besluitvorming)
- Verantwoordelijkheden (bestuurlijk en juridisch)
- Toestemming verlenen (vergunningen, etc.)
- Geld
- (social) media

Uitgangspunten bij het ontwerpen van een vitale coalitie:

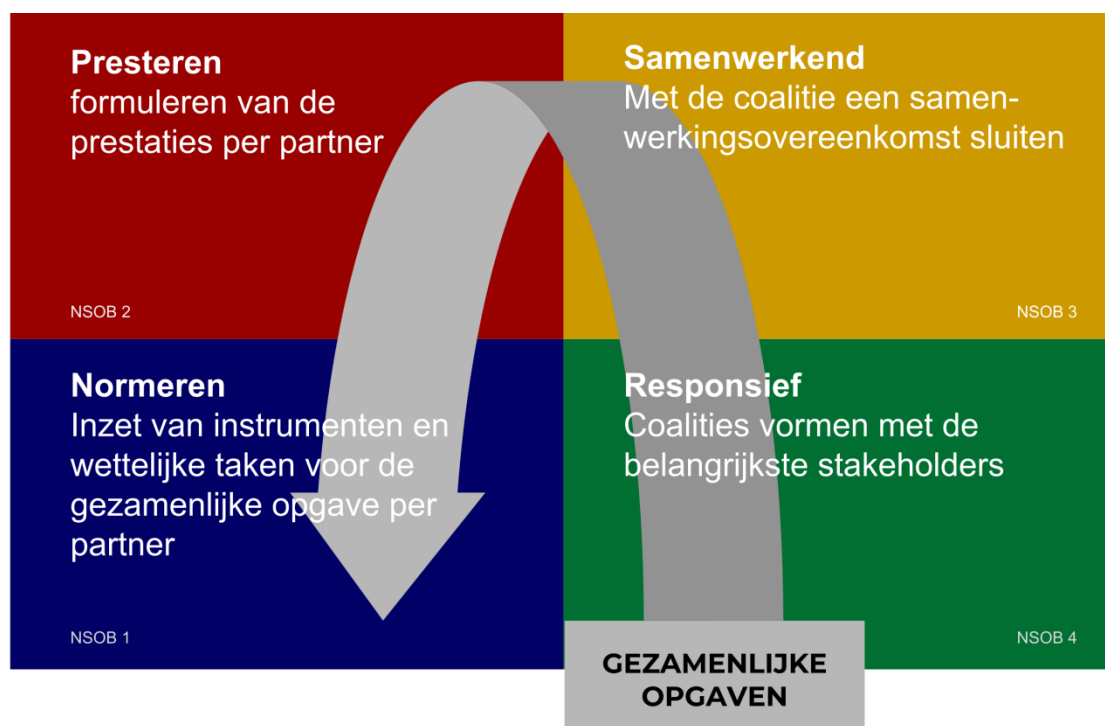
- Werken vanuit vertrouwen en transparantie.
- De coalitie werkt aan een gezamenlijke droom.
- Partners hebben substantieel mandaat.
- Partners zijn helder over hun belang, maar geven ruimte op het 'hoe' en 'waar'.
- Partners zijn bereid de meetlat RGBL-rendement te hanteren.
- Focus op het creëren van meerwaarde die partners samen willen bereiken.
- De toets van 'doen' en realisatiekracht moet er voor zorgen dat de coalitie meters maakt.
- Partners in de coalitie zijn gelijkwaardig, maar niet gelijk (verschillen in bevoegdheden en verantwoordelijkheden).
- Structuren zijn ondersteunend aan de opgaven, niet andersom.
- Een vitale coalitie bespreekt ook de exit-strategie.

Op deze manier willen we met onze partners slagvaardig, integraal, effectief en adaptief werken aan een rijke groenblauwe leefomgeving.

Realisatiespiraal

Coalities ontstaan, omdat belangen en opgaven elkaar raken.

- Responsief: De maatschappelijke opgaven gaan partners in coalities aanpakken. Deze opgaven worden in- en extern herkend en erkend.
- Samenwerkend: Coalities krijgen vaste vorm in overeenkomsten en intentieverklaringen.
- Presteren: Partners in de coalities spreken SMART af welke prestatie elke partner levert.
- Normeren: De partners zetten tijdig en transparant hun instrumenten om de doelen en mijlpalen van de opgaven te bereiken.

Gebiedsagenda's

De strategische agenda met de vier hoofdpogaven zijn leidend voor de inzet van het Provinciaal Bestuur. De strategische agenda legitimeert de provincie om, als één van de partners aan gebiedstafels, scherpe keuzen te maken over onze inzet en te focussen op coalities waar we tot een meetbare meerwaarde komen voor de vier hoofdpogaven.

In diverse gebiedscoalities willen we met onze partners de grote transities concretiseren in een gebiedspecifieke agenda, om zo de rijke groenblauwe leefomgeving uit de visie dichterbij te brengen. In de gebiedsagenda (zie voor een uitwerking de bijlage) willen we ook de ambities van de regionale partners samen laten komen met de provinciale ambities.

De omvang van de grootschalige transities is enorm en kan niet afzonderlijk uitgewerkt worden. Daarvoor heb je vier tot zes keer Zuid-Holland nodig. Alleen wanneer alle partners integraal de transities willen uitwerken, zorgen we voor een Zuid- Hollands landschap dat toekomstbestendig en leefbaar blijft. Dat vraagt om maatwerk en expertise van wetenschap, bedrijven, maatschappelijke organisaties en lokale partners.

De gebiedsagenda vormt het vertrekpunt voor gebiedscoalities, waarbij we onder meer met steden, waterschappen, buurprovincies, Landschapstafels, Erfgoedtafels, Nationale Parken, en bedrijven tot concrete deals willen komen. Je kunt dan denken aan groene cirkels, green city deals, gebiedsovereenkomsten, convenanten en landschaps- of erfgoedtafelprogramma's.

In 2019 zullen op basis van oriënterende gesprekken met landschapstafels, afspraken gemaakt worden over doorontwikkeling. Onderwerpen die bijvoorbeeld aan bod komen zijn: voor welke opgaven zien landschapstafels voor zichzelf een rol weggelegd, welke maatschappelijke partners en (collectieven) van bedrijven of boeren zijn nodig om te verbreden en hoe kan de samenwerking met de provincie als gelijkwaardige partner vorm krijgen. Het is de wens van de provincie dat de Landschapstafels verder bouwen aan vitale coalities en zo een belangrijke rol pakken bij het daadkrachtig realiseren van de uitvoeringsagenda.

Het betreft de volgende vier gebieden:

1. Hollandse duinen
2. Zuid-Hollandse delta
3. Groene metropool
4. Oostelijk weide- en plassen gebied

4 Datagedreven en doelgericht samenwerken

Het Zuid-Hollandse landschap kent vele schatten: het karakteristieke agrarische gebied, de steden met hun metropolitaanse uitstraling en haar historisch erfgoed. Met haar nieuwe visie, zet de Provincie Zuid-Holland zich in om deze schatten te behouden én te versterken. Dit doet zij door samen met haar partners. Want de Provincie Zuid-Holland kan de ambities om de leefomgeving in de provincie groener, waterrijker en klimaatbestendiger te maken niet alleen waarmaken. We zoeken de samenwerking en willen de inzet van mensen en middelen ook doeltreffend laten zijn in het waarmaken van de ambities.

Samenwerkingsplatform *Natuurlijk Zuid-Holland*

Netwerkend werken staat centraal in de realisatie van de ambities van de Rijke Groenblauwe Leefomgeving. Via het digitale samenwerkingsplatform Natuurlijk Zuid-Holland faciliteert, informeert en verbindt de Provincie Zuid-Holland haar partners. Daarmee willen we de drempel verlagen voor toekomstige partners om samen te werken met de Provincie, om te enthousiasmeren, te inspireren, ambities te delen en waar mogelijk coalities te vormen. Het platform biedt niet alleen de mogelijkheid aan de Provincie en haar partners om initiatieven en projecten met elkaar te delen, maar ook om kennis uit te wisselen.

Interactieve kaart

De uiteindelijke invulling van het samenwerkingsplatform wordt medebepaald door de partners. Eén van de wensen die als eerste naar voren komt bij partners en bij de Provincie Zuid-Holland is de wens om een voor overzicht te creëren van lopende projecten. Om aan die wens gehoor te geven, heeft de Provincie een interactieve kaart ontwikkeld. Op deze kaart kunnen partners hun initiatief letterlijk op de kaart zetten, en informatie geven over het project en de voortgang. Daarnaast kunnen partners hiermee ook aangeven wanneer zij behoefte hebben aan (co)financiering, informatie of samenwerking.

Datagedreven en doelgericht

Om invulling te geven aan deze visie en om de voortgang in het realiseren effectief te meten, maakt de Provincie Zuid-Holland afspraken met haar partners over het monitoren van effecten. Daarbij is het doel om projecten te beoordelen op hun bijdrage aan de ambities, de voortgang op een juiste manier in beeld te krijgen, de juiste instrumenten in handen te hebben om de effecten te meten en de mogelijkheid te hebben om tussentijds bij te kunnen sturen. Voor de ontwikkeling hierin wordt onderscheid gemaakt tussen vier sporen:

1. De ontwikkeling van een Meetlat RGBL rendement
2. De opzet van een dashboard *De staat van het Zuid-Hollands groenblauw 2018-2050*
3. Het ontwerpen en ontwikkelen van een kennismanagementsysteem (kennisarchief, -agenda en -uitwisseling, discussieplatform, etc.).
4. Doorontwikkeling informatiemanagement (vanuit de huidige monitoring).

1. Doorontwikkeling meetlat rendement RGBL

In 2017 is er een meetlat groenrendement gerealiseerd binnen de ambtelijke organisatie van de Provincie Zuid-Holland. Dit instrument is ontwikkeld ten behoeve van beoogde strategische keuzes in de programmering van initiatieven en projecten. De meetlat beoogt het maatschappelijk rendement van de groene euro's (investeringen en beheer) te vergroten door handvatten te geven bij het voeren van het de juiste gesprekken bij het voorbereiden van projecten en programma's. Daarnaast ondersteunt het instrument bij het maken van (financiële) keuzes, zowel binnen programma's zelf, maar ook over programma's heen.

De in 2017 ontwikkelde versie van de meetlat was gebaseerd op destijds geldende beleidsdoelen. De huidige versie van de meetlat dient doorontwikkeld te worden tot een Meetlat RGBL rendement, gebaseerd op de beleidsdoelen uit de nieuwe visie. Daarnaast is het de bedoeling om bij de doorontwikkeling ook nadrukkelijk de externe partners te betrekken, zodat het instrument ook kan worden toegepast bij afwegingen binnen programma's zelf.

2. Dashboard *De staat van het Zuid-Hollands groenblauw 2018-2050*

Om in beeld te houden hoever we op weg zijn in het realiseren van de rijke groenblauwe leefomgeving gaan we werken met een integraal dashboard *De Staat van het Zuid-Hollands Groenblauw 2018-2050*. Dit dashboard bevat een kwalitatieve weergave van waar we staan op de doelen vanuit de visie RGBL. Het dashboard bevat daarbij ook de verschillen tussen de gebieden en het bevat tussentijdse mijlpalen. In het dashboard komen de relevante monitoringsgegevens samen in één overzichtelijk beeld.

Om de voortgang in beeld te brengen voeren we eerst een nulmeting uit. De nulmeting levert een gedetailleerd en scherp beeld van de huidige staat van het Zuid-Hollands groenblauw. De nulmeting voeren we samen met onze partners uit. De nulmeting kan eventueel ook bestaan uit verschillende delen, waarbij enerzijds nulmetingen worden uitgevoerd in (deel)gebieden, en anderzijds op het niveau van de gehele provincie. Voor de nulmeting maken we ook gebruik van data analytics en leggen we vanaf het begin ook het verband tussen de beoogde output en outcome indicatoren.

De indicatoren uit het dashboard hangen nadrukkelijk samen met de onderdelen waarop binnen Meetlat RGBL rendement kan worden gescoord. Een eerste indicatie van de beoordelingsaspecten die daarbij een rol spelen zijn hieronder weergegeven. Deze zullen nog nader moeten worden bepaald en uitgewerkt. Er worden beoordelingsaspecten op de volgende onderdelen uitgewerkt:

- Gezonde leefomgeving voor mens en dier
- Groenblauw in en om de stad
- Landschap en duurzame landbouw
- Beheren, ontwikkelen en beschermen
- Beleven en genieten van de omgeving

3. Ontwerpen/ontwikkelen van een kennismanagementsysteem

Bij de verdere uitwerking en ontwikkeling zal er op meerdere punten tegen kennishiaten worden aangelopen. Kennis kan wel beschikbaar zijn maar is misschien niet bereikbaar of kennis kan in zijn geheel ontbreken. Op het moment bestaat er onvoldoende overzicht van aanwezige, afwezige en gewenste kennis om tot een rijke groenblauwe leefomgeving te komen. Er is daarom behoefte aan een algemene aanpak voor het eenduidig en centraal in beeld brengen van aanwezige kennis, het opvullen van de gaten in de kennis en het zorgen dat de kennis beschikbaar blijft voor de toekomst.

Omdat kennis vaak pas wordt gevraagd op het moment dat het praktisch ingezet moet worden, is het nuttig om niet in de wilde weg kennis of data te gaan verzamelen, maar hiervoor ook te gaan werken met een Kennisagenda. We werken samen om de verzamelde kennis zo veel mogelijk openbaar te verspreiden. Daarbij is samenwerking met de relevante kennisinstituten en kennisnetwerken cruciaal. We nemen actief deel aan deze netwerken en onderhouden goede relaties met dataverzamelaars en dataverspreiders, zowel op grote schaal met kennisinstituten als op kleine schaal bij kleine projecten van particulieren. Hiermee bouwen actief aan een hecht netwerk om kennis te verzamelen, te bundelen en te verspreiden.

4. Doorontwikkeling informatiemanagement (vanuit huidige monitoring)

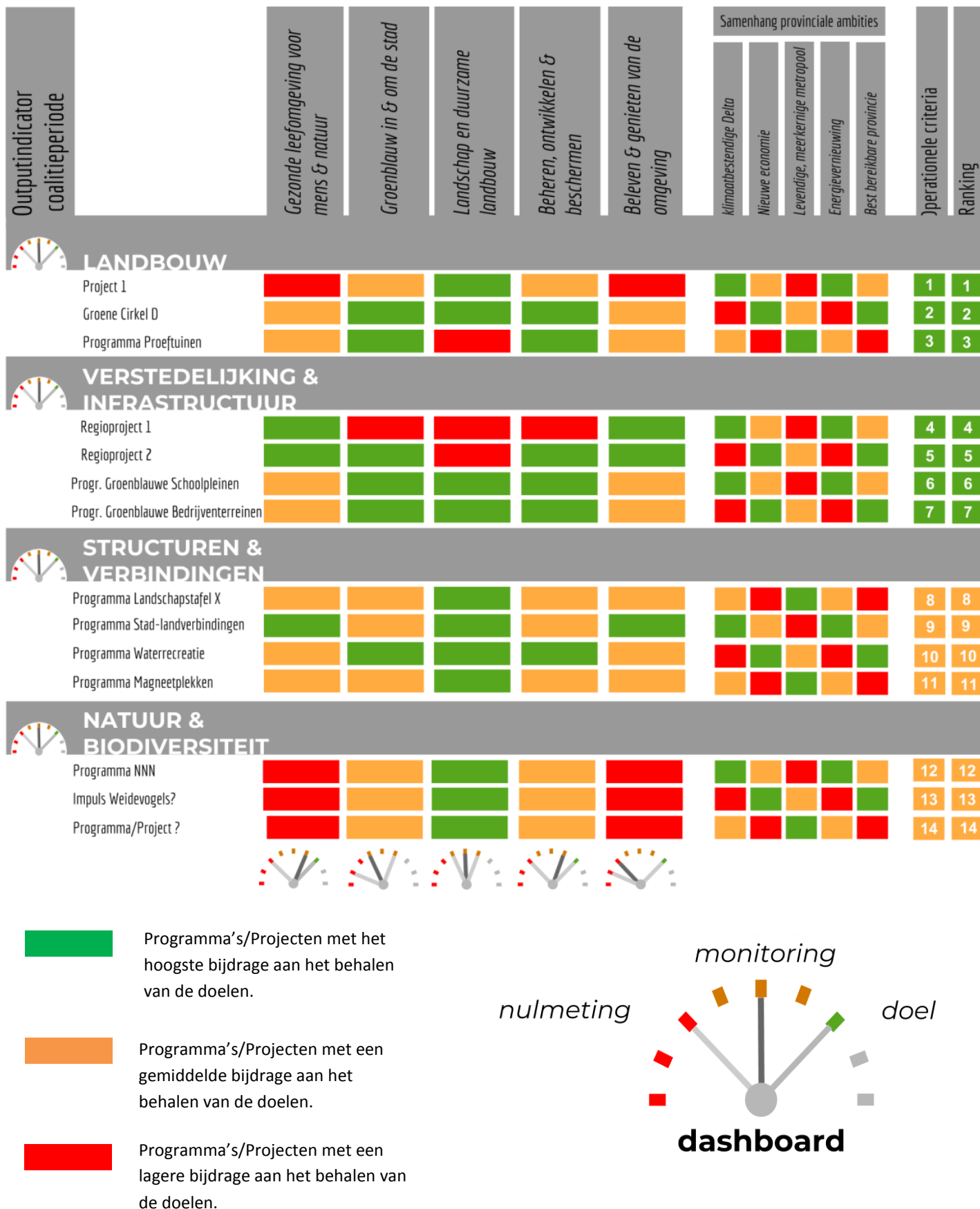
Op dit moment worden er al een hoop metingen en onderzoek uitgevoerd. Zo worden er diverse belevings- en tevredenheidsonderzoeken uitgevoerd, vooral vanuit toerisme en recreatie, maar ook meten we ammoniak en luchtkwaliteit ten behoeve van de biodiversiteit. We weten ook al dat er behoefte is aan aanvullende onderzoeken en metingen. Te denken valt aan:

- Wat zijn de consequenties van de scenario's aantallen boerenlandvogels?
- Welke natuur moet Zuid-Holland nog leveren om 100% biodiversiteit methode PBL te leveren?
- Wat zijn de mogelijke gevolgen van klimaatverandering t.a.v. biodiversiteit?
- Health check routenetwerken
- Wat is de vraag aan voorzieningen gezien de veranderende bevolkingssamenstelling?

Vanuit het belang van Public Intelligence wordt er hard gewerkt aan een efficiënte manier van verzamelen, analyseren, inzichtelijk maken en delen van data. We geloven in een datagedreven samenwerking, uitgaande van een gezamenlijke feitenbasis. Daarnaast werkt de Provincie Zuid-Holland aan volledige beschikking en meer openheid van gegevens, waarbij open data een kernwaarde is: Transparant Open Provincie (TOP).

Op basis daarvan kunnen keuzes, prioriteiten en maatregelen bepaald worden. We gaan ook nadrukkelijker citizen science inzetten; dit is wetenschappelijk onderzoek waarbij waarnemers / vrijwilligers op niet-professionele basis worden ingeschakeld. De combinatie professionals / onderzoekers en vrijwilligers is een ijzersterke combinatie.

Zowel het kennismanagementsysteem als het informatiemanagement heeft nadrukkelijk ook samenhang met het platform *Natuurlijk Zuid-Holland*.

Figuur 1. Visualisatie samenhang dashboard, meetlat en monitoring.

5 Instrumenten opgavegericht inzetten

Voor het werken aan opgaven van de Uitvoeringsagenda Rijke Groenblauwe Leefomgeving heeft de provincie de beschikking over drie hoofdgroepen aan instrumenten:

1. Bestuurlijk samenwerken en communiceren
2. Juridische kaders stellen, toezicht houden en handhaven
3. Financieren, inclusief beheer

Deze instrumenten willen we in verschillende combinaties effectief en efficiënt inzetten.

In de volgende versie van de uitvoeringsagenda, wanneer ook het financieel kader bekend is van het volgende college van GS, zullen we dit nader uitwerken.

De Provincie zal strakke keuzes maken hoe zij tot de grootst mogelijke maatschappelijke meerwaarde kan komen, samen met haar partners.

Daarvoor is het ook nodig dat de provinciale inzet er op gericht is onnodige bureaucratie te elimineren. Met onze partners bereiden we een plan van aanpak voor om administratieve lasten te verminderen. We stellen immers vertrouwen voorop.

1. Bestuurlijk samenwerken en communiceren

In het hoofdstuk realisatiestrategie is een aanzet gedaan hoe we willen komen tot vitale coalities. In het hoofdstuk 'datagedreven sturen en samenwerken' beschrijven we hoe we onder meer door een samenwerkingskaart RGBL een solide basis leggen voor het bouwen aan coalities.

2. Juridische kaders stellen, toezicht houden en handhaven

Het bestaande juridische instrumentarium in bijvoorbeeld wetgeving, verordeningen, kaders en richtlijnen zetten we in om de opgaven tot stand te brengen.

We willen dat meer effectief toepassen, waarbij we vanzelfsprekend ook de bevoegdheden van de andere bestuurslagen betrekken.

De juridische interventies van de provincie zullen zich primair moeten richten op provinciale belangen en het uitvoeren van de medebewindstaken vanuit (inter)nationale belangen.

3. Financieren, inclusief beheer

De provincie wil een financieel stelsel dat zo flexibel mogelijk kan meebewegen met de bestuurlijke keuzen in de uitvoeringsagenda RGBL. De eerstvolgende Uitvoeringsagenda, die na de zomer 2019 zal verschijnen, zal hierop nader ingaan. Dan weten we immers ook het actuele financiële kader 2020 – 2023.

3. Het actuele financiële beeld

We brengen voor dit moment meerjarig de beschikbare middelen van water en groen in beeld.. Natuurlijk dragen ook onze partners financieel bij aan de opgaven. Maar deze zullen pas in beeld komen wanneer we vitale coalities sluiten.

Bruto lasten Water en Groen

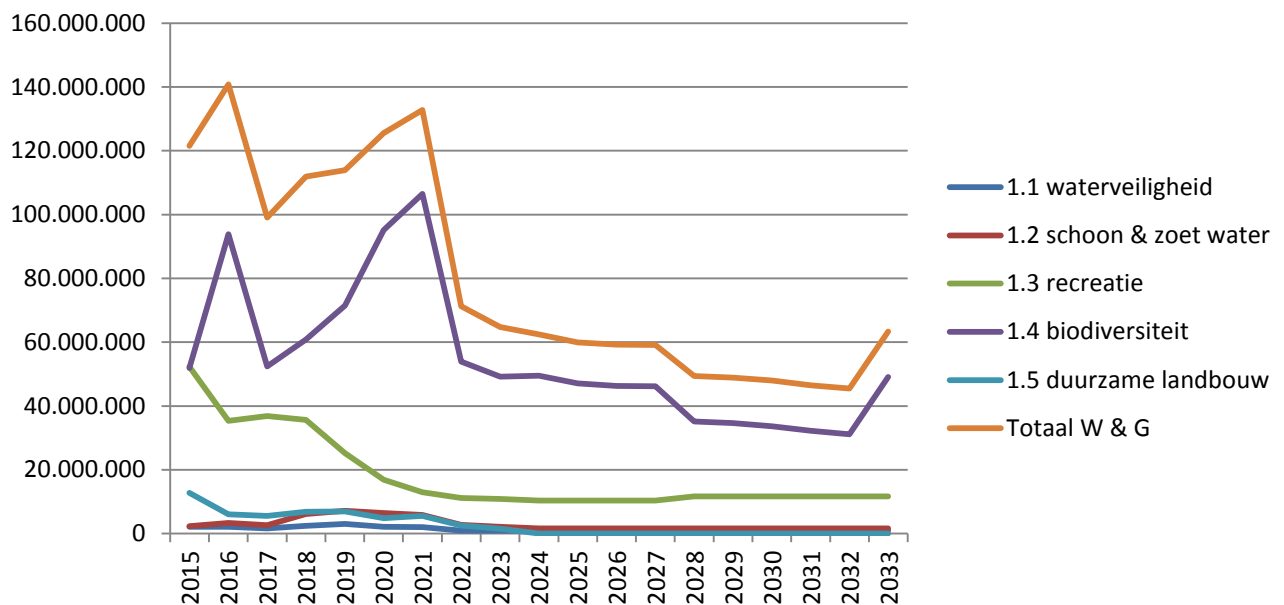
Figuur 3. geeft de middelen (bruto lasten) weer die sinds 2015 zijn begroot voor het domein Water en Groen (betreft de provinciale begrotingsdoelen 1.1 t/m 1.5). De lasten zijn gepresenteerd

inclusief de extra middelen uit het hoofdlijnenakkoord 2016-2019 en de uitloop van het hoofdlijnenakkoord 2012-2015.

Uit de grafiek is op te maken dat door de realisatie van de doelstellingen geformuleerd in de hoofdlijnenakkoorden het financieel volume in de komende 10 jaar daalt naar een niveau van ruim € 48 mln. (Dit was in 2015 nog € 120 mln.).

De € 48 mln. wordt ingezet voor:

- Beheer en onderhoud recreatiegebieden (€5 mln.) en recreatie algemeen (€5 mln.).
- Realisatie Buitenland van Rhooen (realisatie €8 mln. per jaar t/m 2027, reservering t.b.v. B&O eenmalig 19 mln. in 2027).
- Beheer en onderhoud natuurterreinen (via SNL, SKNL, PAS/Natura2000, wet natuur, €25 mln).
- Waterveiligheid, Schoon en zoet water (€2,5 mln.).
- Overige activiteiten recreatie, landbouw, biodiversiteit (€2,5 mln.).

Figuur 3. Begroting bruto lasten domein Water en Groen

De piek in de uitgaven in de jaren 2019-2021 wordt voornamelijk veroorzaakt door het programma Natuur Netwerk Nederland en de middelen ten behoeve Buitenland van Rhooen. Daarnaast is de stijgende lijn van 1.4 biodiversiteit te verklaren door de afwaarderingskosten van de NNN gronden nadat deze worden overgedragen en de reservering voor Buitenland van Rhooen voor beheer en onderhoud. De kosten hiervoor zijn in de in de begroting 2033 opgenomen.

Naast de exploitatiemiddelen zijn er nog enkele programmareserves welke dienen als dekkingsbron van de verschillende begrotingsposten binnen programma 1. De onttrekkingen aan de reserves zijn niet verwerkt in bovenstaande grafiek maar dienen ter dekking van de uitgaven die als incidenteel te beschouwen zijn, de bovengenoemde € 48 mln. wordt gedekt uit structurele provinciale middelen, het meerdere uit reserves en gelden beschikbaar gesteld in hoofdlijnenakkoorden.

Naam (bedragen x €1.000)	1-1-2018	1-1-2019	1-1-2020	1-1-2021	1-1-2022	1-1-2023	1-1-2024	1-1-2025	1-1-2026	1-1-2027	1-1-2028	1-1-2029	1-1-2030	1-1-2031	1-1-2032	1-1-2033
Beheerplannen Natura 2000 en PAS	10.976	10.146	9.646	9.146	8.646	8.646	8.646	8.646	8.646	8.646	8.646	8.646	8.646	8.646	8.646	8.646
Natuurcompensatie	1.387	1.351	1.314	1.278	1.242	1.205	1.169	1.133	1.097	1.060	1.024	1.024	1.024	1.024	1.024	1.024
NatuurNetwerk Nederland	0	0	87.161	73.839	39.825	39.126	41.423	43.720	46.017	45.537	44.790	44.790	44.790	44.790	44.790	44.790

Tabel 1. Langjarig financieel perspectief

De reserve Groene ambities is de reserve die gevoed wordt door de middelen uit het Hoofdlijnenakkoord 2012-2016 en onderdeel zijn van het gesloten systeem. Zoals uit de tabel blijkt zal de reserve sterk dalen tot en met 2028 en daarna groeien. De vrijvallende middelen GZH zijn in de jaren 2019 tot en met 2028 aangewend om de reserve Natuurnetwerk Nederland op het juiste niveau te brengen, na 2028 worden de vrijgevallen bedragen in de reserve Groene ambities gestort en zijn dus vrij beschikbaar voor de uitvoeringsagenda RGBL. Door de sterke daling van de reserve Groene ambities kunnen er in de periode tot en met 2028 geen andere onttrekkingen meer gepleegd worden dan degene die nu zijn begroot. De reserve zou dan negatief worden wat vanuit het voorzichtigheidsprincipe (Besluit Begroten en Verantwoorden) niet is toegestaan.

De overige reserves zijn bestemmingsreserves welke voorzien zijn van een programmering. Deze zijn niet beschikbaar vanwege de bestemming die er aan is gegeven (beklemd).

Het beeld dat ontstaat uit het verloop van de exploitatiebegroting en het verloop van de reserves is dat de middelen voor water en groen (doel 1.1 t/m 1.5) op de provinciale begroting nodig zijn voor het beheren en onderhouden van recreatie- en natuurgebieden. Voor overig beleid is geen ruimte (meer) beschikbaar.

Om in 2019 en verder de transitie te kunnen maken naar de visie Rijke Groenblauwe Leefomgeving en de Uitvoeringsagenda RGBL is er behoefte aan extra inzet van middelen. Voor 2019 zullen deze middelen gezocht worden binnen de bestaande financiële kaders. In het kader van de collegewisseling zal moeten worden gezien welke prioriteit het college wil geven aan de visie RGBL en de Uitvoeringsagenda RGBL en of hiervoor middelen ter beschikking worden gesteld.

Strategie op beheer

De beheerbijdrage willen we zo effectief mogelijk inzetten. Het beste resultaat voor ogen! Het is van belang bij het ontwerpen van een strategie per (sub)opgave, de consequenties van de ingrepen voor beheer en onderhoud integraal te betrekken. Beheer is immers steeds vaker het nieuwe realiseren, dat wil zeggen: beheerders nemen de verantwoordelijkheid voor realisatie. Via zogeheten 'stresstesten beheer' werken we in 2019 voor elke opgave een beheerstrategie uit. Deze beheerstrategie maakt integraal onderdeel uit van de volgende Uitvoeringsagenda (2019). Daarbij moet je denken aan:

Verduurzamen landbouw

De landbouw in Zuid- Holland is en blijft de drager van de (inter)nationaal hoog gewaardeerde landschappen en zien wij ook als beheerder van het landschap. De provincie Zuid-Holland levert een bijdrage aan het beheer door de agrarische eigenaren en beheerders via de subsidieregeling Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer (Anlb).

De afgelopen jaren is al gewerkt aan een verbetering van de efficiency van het Anlb. Dit krijgt een vervolg in het verder doorontwikkelen van het Anlb ten behoeve van een effectief boerenlandvogelbeheer. Ook zal de toepasbaarheid van het bestaande instrumentarium voor nieuwe opgaven zoals het vraagstuk van de diepe veenweiden en het beheer van kroonjuwelen cultureel erfgoed worden onderzocht.

Naast subsidies zet de provincie ook haar grondposities in om agrariërs te stimuleren tot natuurinclusieve landbouw, bijvoorbeeld in de Krimpenerwaard en in de weidevogelkerngebieden.

Transitie naar een groen en waterrijk stedelijk landschap en infrastructuur

Het realiseren van een robuuste groenblauwe hoofdstructuur, waarbij het Landschapspark Zuidvleugel het handelingsperspectief vormt, is nog in ontwikkeling. Duidelijk is al wel dat een dergelijk Landschapspark ook beheerd zal moeten worden. De provincie Zuid-Holland ziet zichzelf niet als eigenaar of opdrachtgever voor het beheer van met name de stedelijke delen van de hoofdstructuur van het Landschapspark. Wel is de provincie bereid om bestaande beheermiddelen voor groenbeheer, die de komende jaren gefaseerd beschikbaar zullen komen, opnieuw af te wegen en bijvoorbeeld in te zetten voor het beheer van nieuwe opgaven als onderdeel van bijvoorbeeld de pilots in de regioprojecten.

Aantrekkelijke en gezonde verbindingen in een waterrijk Zuid-Holland

Blauwgroene structuren overstijgen het niveau van regio's en locaties per definitie. De provincie heeft hier een evidente rol in stelsel- en systeembewaking. Het beheer van deze structuren en routenetwerken is en blijft bij de huidige eigenaren, maar de provincie wil de beheerders wel ondersteunen in de vorm van een routebureau. Hiermee legt de provincie meer focus op verbinden, vindbaarheid vergroten, upgraden en doorontwikkelen van de groenblauwe structuren en niet op beheer.

De provincie heeft nog een aantal recreatiegebieden in eigendom en beheer. De inzet is om deze de komende jaren over te dragen aan gemeenten. Daarnaast worden nieuwe beheervragen getoetst aan de afwegingssystematiek Beheerarrangementen, om zo tot het optimale beheerinstrument te

komen (zie bijlage 1 Sluisjesmodel). Uiteindelijk wenst de provincie met 2 tot maximaal 3 robuuste beheerarrangementen het beheer van natuur, recreatie en waardevol agrarisch landschap te ondersteunen.

Voor recreatie zal bezien worden met welke regeling de opgave het beste gerealiseerd kan worden. Een denkbare optie is het beschikbaar stellen van SNL in recreatiegebieden ter ondersteuning van de opgave om biodiversiteit in recreatiegebieden te verhogen. Indien nader prioritering nodig is, kan gedacht worden aan gerichte inzet in nieuwe opgaven zoals het Landschapspark.

Robuuste biodiversiteit

De uitvoeringsstrategie NNN is in 2018 door de provincie vastgesteld. Het NNN wordt in 2027 afgerond, partners worden daarbij uitdrukkelijk uitgenodigd om de restantopgave te realiseren. De provincie ondersteunt deze partijen met een instrumentenkoffer NNN. Indien zich geen partijen aandienen om de restantopgave te realiseren, zal de provincie dit zelf oppakken. Dit betekent dat de provincie zelf gronden zal verwerven en tijdelijk beheren. Uiteindelijk zullen deze gronden worden overgedragen aan een eindbeheerder, volgens de principes van marktconformiteit en gelijkberechtiging. De provincie houdt de Subsidieregeling Natuur en Landschap (SNL) beschikbaar als instrument voor het natuurbeheer. Ter ondersteuning van de realisatiestrategie NNN zal de SNL breder opengesteld worden, zodat alle realiseerders van de restantopgave NNN de mogelijkheid krijgen om beheersubsidie SNL aan te vragen.

Colofon

Dit is een uitgave van de provincie Zuid-Holland.
December 2018

Provincie Zuid-Holland
Postbus 90602
2509 LP Den Haag
www.zuid-holland.nl

Kernteam Uitvoeringsagenda RGBL

Wieger Zwikstra
Ed Weijdema
Christiaan Oud
Tom Keek
Annemarijn Plukaard
Anna Zuidmeer
Martijn Remmerswaal
Claire van Leeuwen
Mandy de Monijé

Cover

Gerhard van Roon | Kunst en vliegwerk

Vormgeving

Claire van Leeuwen